

วัด

วัด เป็นสถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช ถ้าเป็นวัดราษฎร์ ก็เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานที่วิสุงคามสีมา แต่มีได้เข้าบัญชีเป็นวัดหลวง ส่วนวัดหลวง ได้แก่วัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าบัญชีเป็นพระอารามหลวง

ความนิยมของการปฏิบัติของสงฆ์ วัดมีอยู่ ๒ พวก คือ วัดป่า อันเป็นวัดฝ่ายอรัญวาสีหรือฝ่ายวิปัสสนาธุระ และ วัดประจำหมู่บ้าน อันเป็นวัดฝ่ายคันถธุระหรือฝ่ายคามวาสี ในสมัยพุทธกาลนั้นวัดส่วนใหญ่เป็นแบบวัดป่า ในประเทศไทยปัจจุบันมีวัดอยู่ทั้งสองประเภท แต่วัดส่วนใหญ่เป็นฝ่ายคามวาสี วัดเหล่านี้นิยมสร้างถาวรวัตถุกันมากเพราะอยู่ในบ้านในเมืองส่วนวัดในฝ่ายอรัญวาสีนั้นมีไม่มากนัก ที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปได้แก่ วัดป่าสาละวัน วัดป่าอุดมพร วัดหนองป่าพง และสวนโมกขพลาราม เป็นต้น

ความสำคัญของวัดที่มีต่อสังคม วิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อยู่กับวัดโดยมิเสื่อมคลาย วัดเป็นศูนย์กลางของประชาชนเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน นับตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงทรงยกพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว วัดพุทธศาสนาก็เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญมากต่อสังคมไทย นอกจากจะเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชนแล้ว วัดยังเป็นสถานศึกษาที่สำคัญอย่างยิ่งของเด็กชายไทยในอดีตและเป็นแหล่งส่งสอนอบรมศีลธรรมจรรยา มารยาท คุณธรรม วัฒนธรรมบางประการ รวมทั้งเป็นบ่อเกิดของประเพณีอันดีงามหลายประการของสังคมไทยอีกด้วย

ในอดีตคนไทยนิยมการสร้างวัดกันมาก นับตั้งแต่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจนถึงประชาชนสามัญที่มีเงินทองมักจะสร้างวัด นอกจากเพื่อให้วัดเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านและเป็นสถานที่ทำบุญทำทานแล้วยังมีคตินิยมประการหนึ่งที่ประชาชนนิยมชมชอบในการสร้างวัดก็คือ เพื่อเป็นสถานที่ที่เด็ก ๆ จะได้ไปวิ่งเล่น

จะได้เข้าใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์พระเจ้าจะได้สั่งสอนอบรมศีลธรรมจรรยาให้บ้าง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้นมีประเพณีสร้างวัดประจำตระกูล ครอบครัวใดที่ร่ำรวยมีข้าทาสบริวารจำนวนมากก็มักจะสร้างวัดขึ้น แล้วนิมนต์พระเถระที่มีความรู้ดีมาอยู่ประจำที่วัดนั้นโดยเจตนาให้ลูกหลานและข้าทาสบริวารได้มีโอกาสเล่าเรียนกับพระเถระรูปนั้นเป็นสำคัญ และจะได้มีโอกาสทำบุญทำทานได้โดยสะดวกด้วย

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนอกจากประเพณีสร้างวัดยังมีอยู่เช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วยังมีการสร้างวัดเพื่อถ่าบาปเกิดขึ้นอีกด้วย เช่น วัดพระประโทน วัดคณิกาผล เป็นต้น แม้ว่าการสร้างวัดทำนองนี้ไม่ใช่เป็นคติทางพุทธศาสนาโดยตรงก็ตาม ด้วยเหตุที่สังคมไทยมีประเพณีการสร้างวัดนี้เองจึงทำให้ประเทศไทยมีวัดอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งวัดราษฎร์และวัดหลวง ทั้งวัดของฝ่ายคามวาสีและของฝ่ายอรัญวาสี อันเป็นผลให้วิถีชีวิตของคนไทยใกล้ชิดกับวัดเสมอมา ความสุขสงบร่มเย็นจึงมีอยู่ทั่วไปในสังคมไทยในอดีต ปัจจุบันนี้ไม่มีประเพณีการสร้างวัดอีกแล้ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีวัดมากมายเพียงพอแล้วประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้าครอบงำสังคมไทยมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จนเป็นเหตุให้ศีลธรรมจรรยาของประชาชนพลเมืองเสื่อมทรามลง ปัญหาสังคมเกิดขึ้นมากมายไม่รู้จบ

ในที่นี้ จะกล่าวถึงวัดในแง่ที่เป็นสถานศึกษาอันสำคัญยิ่งของเด็กไทยในอดีต เพียงประการเดียวเท่านั้น

การศึกษาจากวัด ในอดีตเด็กชายเมื่ออายุประมาณ ๗ ปี พ่อแม่ก็จะนำไปฝากพระสงฆ์องค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพนับถือหรือที่ตนเป็นอุปัชฌาย์ให้เป็นศิษย์เพื่อคอยรับใช้พระรูปนั้น และได้ศึกษาเล่าเรียนจากพระไปด้วย ลักษณะของการเล่าเรียนจะเป็นดังนี้

๑. สถานที่เรียน อาจจะเป็นหอดัน หอสวดมนต์

ศาลาการเปรียญ วิหาร หรือกุฏิพระ ก็ได้

๒. **นักเรียน** คือ ศิษย์วัด อายุตั้งแต่ ๘-๑๐ปีบางคน อยู่ประจำกับพระที่วัด บางคนซึ่งบ้านอยู่ไกล ๆ วัด อาจจะมาเช้าเย็นกลับก็ได้ แต่ส่วนมากพ่อแม่จะมอบให้ที่อยู่ประจำกับพระที่วัด สมัยโบราณเด็กอายุต่ำกว่า ๑๐ ขวบ มักจะไว้จุกหรือไว้แกละ พอดัดจุกหรือตัดแกละแล้วก็อายุราว ๑๒-๑๓ ปีจะบวชเณรจนอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์จึงจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ กล่าวได้ว่าความเป็นนักเรียนในสมัยนั้นคือ การเป็นพระภิกษุสามเณรนั่นเอง จะเห็นได้ว่าข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สมัยก่อนส่วนมากเคยบวชเรียนเป็นพระภิกษุสงฆ์ผ่านชีวิตการศึกษาในวัดมาแล้วคนละหลาย ๆ พรรษาแทบทั้งนั้น

๓. **ครู** ครูคือพระสงฆ์ สมภารเจ้าวัดเป็นเสมือนครูใหญ่ พระลูกวัดเป็นครูรอง บางวัดมีพระภิกษุที่มีความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา นักเรียนต้องการเรียนวิชาใดให้รู้แตกฉานเป็นพิเศษต้องไปฝากตัวกับพระภิกษุผู้เชี่ยวชาญวิชานั้น ๆ

๔. **เวลาเรียน** ไม่มีกำหนดแน่นอน สุดแล้วแต่พระอาจารย์จะว่างเวลาใด โดยปกติจะเป็นดังนี้

ย่ำรุ่ง นักเรียนที่เป็นพระภิกษุจะท่องบททวนวิชาที่เรียนมาแล้ว เป็นการเรียนส่วนตัวจนฟ้าสว่างจึงหยุดเพื่อออกไปบิณฑบาต

หลัง ๘.๐๐ น. หลังจากฉันภัตตาหารเช้าแล้วเป็นเวลาให้นักเรียนทั้งสามระดับคือ ศิษย์วัด สามเณร และพระภิกษุมานั่งเรียนพร้อมกัน โดยต่างคนต่างเรียน จนถึง ๑๐.๐๐ หรือ ๑๐.๓๐ น. จึงหยุดเรียน ผู้ที่มีหน้าที่เตรียมการเกี่ยวกับภัตตาหารเพลก็ไปปฏิบัติหน้าที่ของตน

ตอนบ่ายตั้งแต่ ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป เป็นเวลาที่พระอาจารย์จะทบทวนการเรียนของลูกศิษย์ว่าท่องจำได้มากน้อยเพียงใด เรียนกันไปจนถึง ๑๖.๐๐ น. หรือ ๑๗.๐๐ น. จึงเลิกเรียน การเรียนจะเป็นดังนี้เกือบทุกวัน ยกเว้นวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางพุทธศาสนาจะหยุดเรียน

๕. **วิธีเรียน** ใ้วิธีท่องจำเป็นหลัก คำนั้นในสมัยโบราณจึงไม่เรียกว่า “การเรียนหนังสือ” แต่เรียกว่า “การท่องหนังสือ” นั่นคือเมื่อครูบอกความรู้มาเท่าใด นักเรียนจะต้องท่องจนจำได้หมด เมื่อท่องให้ครูฟังได้

คล่องแล้ว ครูก็จะบอกความรู้ใหม่เพิ่มเติมให้ การสอนในสมัยนั้นจึงเรียกได้ว่า “การบอกหนังสือ”

๖. **วิชาต่าง ๆ ที่เรียน** วิชาเบื้องต้นคือ อ่าน เขียน และเลข หัดอ่านและเขียนสระพยัญชนะ เมื่อจำได้แล้วจึงแจกถูกตั้งแต่ แม่ ก กา แม่ กน จนถึง แม่ เกอว ส่วนเลขนั้นเริ่มต้นด้วยการท่องสูตรคูณก่อน การเรียนเลขนี้เรียนกันจนสามารถคำนวณเกี่ยวกับโหราศาสตร์ได้ หนังสือเรียนในเบื้องต้นส่วนมากใช้ ประถม ก กา เมื่ออ่านคล่องแล้วก็อ่าน ประถม มาลา หลังจากนั้นจึงอ่านหนังสือประกอบอื่น ๆ เช่น สุบินทกumar จันทโครพ ไปจนถึงวรรณคดีชั้นสูงเช่น อนิรุทธคำฉันท์ และสมุทรโฆษคำฉันท์

ส่วนนักเรียนที่เป็นสามเณรและพระภิกษุ ซึ่งต้องการจะเรียนทางศาสนาต่อไปจะต้องเรียนภาษาบาลี หัดเขียนหนังสือขอม เรียนไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ฝึกอ่านและแปลคัมภีร์ต่าง ๆ ต่อไป

นอกจากวิชาทางด้านหนังสือซึ่งปัจจุบันเรียกว่า พุทธิศึกษาแล้ว พระภิกษุที่บวชเรียนหลาย ๆ พรรษา อาจจะได้ฝึกฝนวิชาช่างบางประเภทอีกด้วย เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างเขียน ฯลฯ

๗. **ระเบียบวินัย** การฝึกให้ทุกคนอยู่ในระเบียบวินัยถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ทุกคนที่เป็นศิษย์วัดจะต้องมีหน้าที่ปฏิบัติประจำวันทุกคน จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ต้องสำรวมกิริยาวาจาในเวลาที่พระจำวัดหรือเวลาที่พระฉันภัตตาหาร ต้องหัดกราบเพราะ “การกราบ” เป็นเรื่องสำคัญมาก ระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการกราบที่จะต้องกระทำเป็นประจำ ก็คือ

ก. ก่อนเริ่มเขียนหนังสือ ต้องกราบกระดาน ซึ่งใช้เป็นอุปกรณ์ในการเขียน ๓ หน

ข. เวลาลบกระดาน ต้องกราบ ๓ หน

ค. เวลาเลิกเรียน ต้องกราบ ๓ หน

ง. ถ้าทำกระดานตกได้จุดต้องตามลงไปเก็บและกราบขอขมา ๓ หน จะข้ามหรือเหยียบกระดานไม่ได้

จ. เมื่อเข้าไปต่อหนังสือกับครู แรกเข้าไปกราบ ๓ หน ต่อเสร็จจะออกมาต้องกราบอีก ๓ หน

การฝึกประพฤตินี้ปฏิบัติเหล่านี้เป็นการฝึกหัดเบื้องต้นให้คนรู้จักควบคุมตัวเองให้อยู่ในระเบียบวินัย การฝึกให้รักษาวินัยนั้นมีทั้งการให้รางวัลและการทำโทษ

การให้รางวัลก็คือ คำชมของพระอาจารย์ ส่วนการทำโทษเป็นสิทธิ์ขาดของพระอาจารย์ที่จะทำอะไรก็ได้ ที่เห็นว่าเหมาะสมและจะทำให้ลูกศิษย์ของตนอยู่ในระเบียบวินัยก็ทำได้ทั้งสิ้น

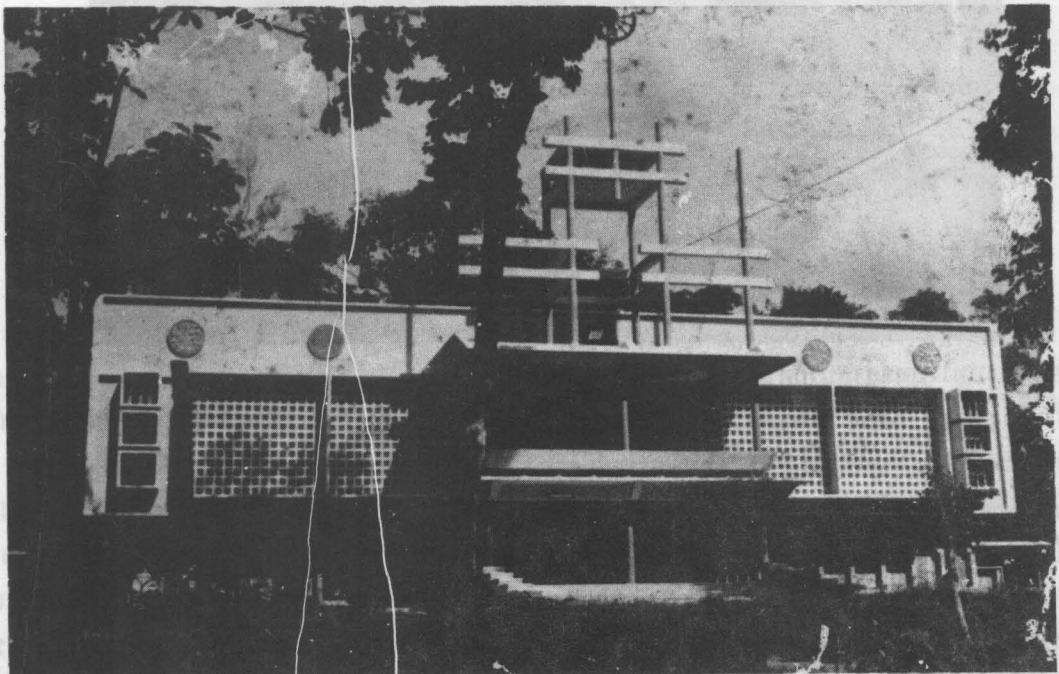
๘. การประเมินผลการเรียน การเล่าเรียนของศิษย์วัดแต่ละระดับนั้น ผู้ประเมินผลคือ พระอาจารย์ผู้สอน โดยประเมินจากการที่ลูกศิษย์จดจำบทเรียนได้มากน้อยเพียงใด อ่านหนังสือแตกหรือไม่ เขียนลายมือสวยหรือยัง เหล่านี้อยู่ในดุลยพินิจของพระอาจารย์นั่นเอง

การศึกษาจากวัดในสมัยก่อนนี้น่าจะได้ผลดี มากเพราะเมืองไทยมีวัดไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ วัด แต่ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้กล่าวไว้ในเรื่อง การศึกษาของเราเมื่อถึงศตวรรษที่แล้วว่า “ถ้าพระทุกรูปมีความรู้ในสามัญศึกษาอย่างดี ประเทศไทยคงได้มีพลเมืองได้รับการศึกษาทั่วถึงมาแต่โบราณเป็นอันดับดีที่สุดในโลก แต่การหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะพระของเราในครั้งนั้น แม้เป็นผู้มีความรู้ ความรู้นั้นเป็นทางศาสนา พระที่อ่านและเขียนภาษาของตนเองไม่ได้หาไม่ยาก”

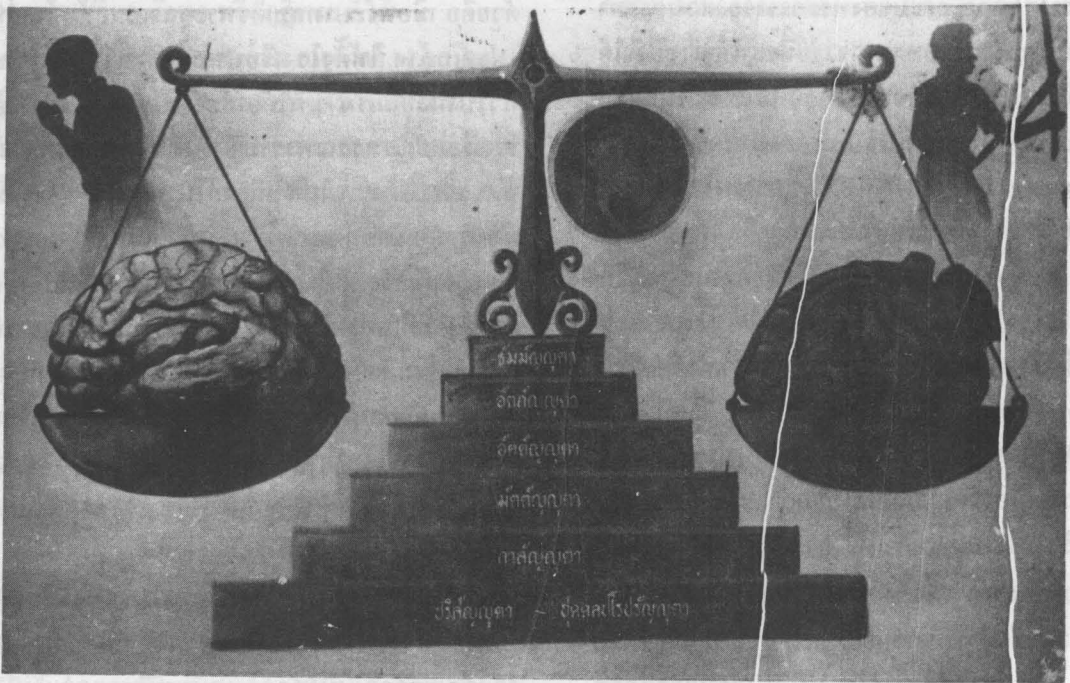
ในสมัยที่ประเทศไทยเริ่มจัดการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตกแล้ววัดก็ยังเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาอีก

ด้วยคือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับประชาชนทั่วไปในตอนแรก ๆ ก็ได้อาศัยวัดเป็นสถานที่ตั้ง เช่น โรงเรียนวัดมหรธรรพารามซึ่งตั้งขึ้นในพระนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ ส่วนในหัวเมืองก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นตามวัดต่าง ๆ ทั่วไป และมีพระร่วมเป็นครูสอนด้วย เมื่อในระยะต่อมา โรงเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษาทั้งในส่วนกลางและหัวเมืองก็ยังอาศัยสถานที่ของวัดเป็นส่วนมาก ตัวอย่างโรงเรียนในส่วนกลางที่อาศัยสถานที่ของวัด เช่น โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ โรงเรียนวัดราชาธิวาส โรงเรียนวัดราชบพิธ โรงเรียนวัดปทุมคงคา ฯลฯ ปัจจุบันบางโรงเรียนได้ย้ายออกจากวัดไปแล้ว

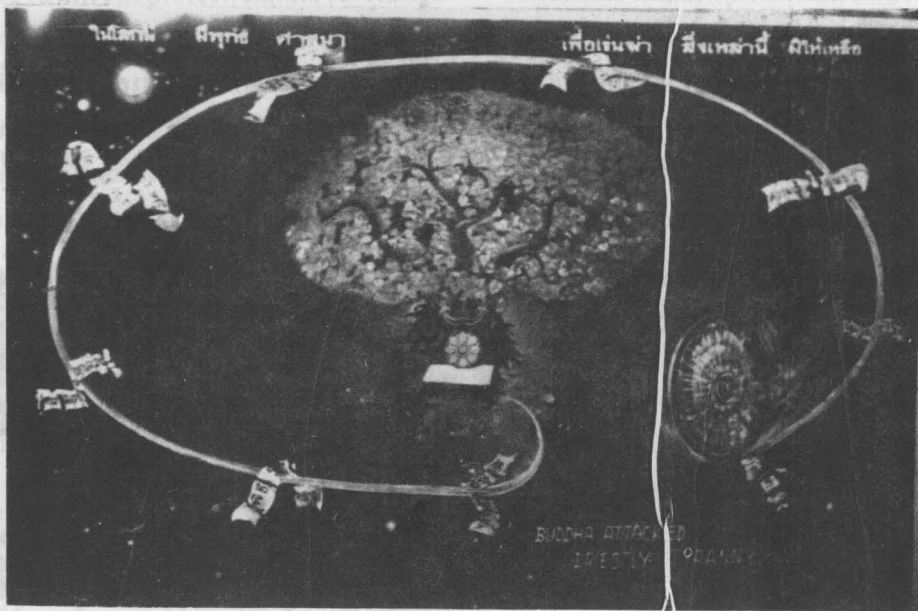
วัดกับการศึกษาในปัจจุบัน แม้ว่าปัจจุบันโรงเรียนจำนวนไม่น้อยได้ย้ายออกไปจากสถานที่ของวัดแล้ว แต่วัดก็ยังมีกิจกรรมทางการศึกษาอยู่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสและพระภิกษุของวัดนั้น ๆ เป็นสำคัญหลายวัดจัดให้มีการเทศนาสั่งสอนประชาชนในวันเสาร์-อาทิตย์และวันสำคัญทางพุทธศาสนา บางวัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้ความรู้แก่เยาวชนทางด้านพุทธศาสนา แม้ว่าการศึกษาจากวัดในสมัยนี้ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาทางด้านศีลธรรม จรรยา และเผยแผ่

โรงเรียนสหวิทยา วิญญาน

ภาพปริศนาบนฝาผนัง โรงแรมสหภาพวิญญาน

หลักธรรมทางพุทธศาสนาก็ตาม ในปัจจุบันสื่อมวลชน
 สาขาวิทยุและโทรทัศน์แพร่หลายกว้างขวางขึ้น วัด
 หลายแห่งก็ได้ใช้สื่อเหล่านี้ช่วยในการเผยแพร่หลักธรรม
 เช่น วัดชลประทานรังสฤษฎ์ และสวนโมกขพลาราม
 เป็นต้น

ตัวอย่างการให้การศึกษาด้านธรรมะจาก
 สวนโมกขพลาราม ท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นผู้
 ดำเนินการให้การศึกษาหลักธรรมแก่ประชาชนใน

หลาย ๆ วิธีด้วยกัน เป็นต้นว่า

ก. เทศนาทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยของ
 กรมประชาสัมพันธ์เดือนละครั้ง

ข. เขียนหนังสือธรรมะเพื่อจำหน่าย แจก เช่น
 ชุดบรมธรรม ชุดธรรมโฆษ ชุดปรมัตถธรรม ฯลฯ

ค. ในบริเวณวัด มีอาคารหลังหนึ่งเรียกว่า โรง
 มหรสพทางวิญญาน เป็นสถานที่สอนธรรมะโดย
 ใช้สัตตกฐนูปกรณ์ที่ทันสมัย อาคารแห่งนี้ท่านพุทธทาส

ภิกษุได้กำหนดไว้ว่า “เป็นกิจการโรงเรียนวันอาทิตย์ สำหรับนักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ เป็นกิจกรรมแบบโรงเรียนวันพระสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นที่อบรมพระภิกษุ ที่จะป็นเจ้าหน้าที่องค์การเผยแพร่ธรรมะ เป็นสถานที่สำหรับสวดมนต์ ให้ความรู้และความเพลิดเพลินในทางธรรมแก่นักทัศนจารที่ไปเยี่ยมชมมอญ ตลอดจนกิจการฝึกอบรมสั่งสอนและประกอบกิจกรรมบางอย่าง” ในอาคารนี้มีการฉายภาพยนตร์ประกอบความรู้ทางธรรมะ มีเครื่องบันทึกเสียงที่สามารถเปิดฟังธรรมะเรื่องต่าง ๆ ได้ และมีภาพปริศนาธรรมอยู่

เป็นจำนวนมาก

วัดโพธิ์ : ห้องสมุดประชาชนแห่งแรกในประเทศไทย การจัดให้วัดเป็นสถานศึกษาของประชาชนนั้น ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระราชหฤทัยโปรดเกล้าฯ ให้จัดวัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) เป็นที่รวมของสรรพวิทยาการต่าง ๆ ให้เป็นสถานที่ที่ประชาชนทั่วไปจะได้ศึกษาความรู้ด้านต่าง ๆ ได้โดยเสรี ดังนั้นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจึงเป็นเสมือนห้องสมุดประชาชนแห่งแรกในประเทศไทย

วรวินัย วสินสรากร

บรรณานุกรม

กวีจรรยาวิโรจน์, หลวง และคณะ ประวัติการศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๔๘๒.

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา “การศึกษาของเราเมื่อกึ่งศตวรรษที่แล้วมา” ใน “บทประพันธ์บางเรื่องของกรุงเทพ,

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมัยนิยม, ๒๔๘๔.

พุทธทาสภิกขุ แดงการณสวนมอญ ๕๐ ปี กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.